

Herinneringskalender gemeente Zutphen 2026 “Van herdenken naar herinneren”

Samenvatting

Nu ruim 80 jaar na de Tweede Wereldoorlog is er behoefte om de herinnering aan die oorlog te borgen zodat de lessen die er uit getrokken kunnen worden (ook zonder tijdgetuigen) doorgegeven worden aan jongere en toekomstige generaties. Hiermee wordt bijgedragen aan het voorkomen dat dergelijke verschrikkingen ooit weer gebeuren en zorgen we ervoor dat de slachtoffers van toen niet worden vergeten. Daartoe stellen we herinneringskalender op, met zes momenten verdeeld over het jaar, waarop zes verschillende thema's rond oorlog & vrede, vrijheid & democratie en rechtsstatelijkheid & menselijkheid centraal worden gesteld.

De agenda heeft tot doel de lokale herdenkingen, activiteiten en uitingen rond de Tweede Wereldoorlog te versterken, waardoor de boodschap er achter sterker en toekomstbestendiger wordt. Het gaat daarbij beslist niet om het aantal herdenkingen te beperken of juist om meer activiteiten en uitingen, wel om verdieping en versterking van de capaciteit en het bereik van de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog en de daaruit te trekken lessen voor de toekomst. Het is daarbij van belang een relatie te leggen met de ontwikkelingen in de samenleving en de wereld van nu en morgen, opdat wat toen zo gruwelijk mis ging zich niet in andere verschijningen herhaalt.

De Herinneringskalender draagt bij aan het collectieve bewustzijn onder onze inwoners dat vrijheid en democratie kwetsbaar zijn en dat er voor ieder individu een taak ligt om goed met die kwetsbaarheid om te gaan. Tevens biedt de herinneringskalender mogelijkheden voor erkenning van het leed van toen, hetgeen verzachtend is voor het transgenerationeel trauma, dat oorlog altijd met zich meebrengt. Verder leidt de herinneringsagenda tot versterkte samenwerking tussen meer en uiteenlopende organisaties voor een krachtige herinneringscultuur in de gemeente Zutphen.

De 6 herinneringsmomenten worden ingevuld met schoollessen, culturele uitingen, publicatie(s) en herdenkingen. Tevens worden plekken gekoppeld aan de herinneringskalender met behulp van monumenten, plaquettes, digitale informatie, etc. Educatie is een belangrijke pijler bij het blijvend in herinnering roepen van oorlogsgeweld en van troost. We willen uiteindelijk *alle* scholen in 5 leerjaren permanent betrekken bij de herinneringskalender, met behulp van dilemma-educatie en de adoptie van monumenten. De herinneringsmomenten worden ook met uiteenlopende culturele uitingen ondersteund, zoals via de herinneringsmonumenten in de stad en digitaal, voorstellingen, lezingen, tentoonstellingen en publicaties en onderzoek. Deze uitingen dragen bij aan een bredere bekendheid en beschouwing onder inwoners en houden de herinnering eigentijds en actueel.

Er wordt een comité ingericht bestaande uit met name betrokken slachtoffer organisaties, herdenkingsorganisaties, geloofsgemeenschappen en professionele organisaties uit het culturele- en het onderwijsveld. Dit comité adviseert en ondersteunt de gemeente bij de realisatie van de herinneringskalender. De uitvoering van de herinneringskalender kost structureel € 50.000 per jaar en valt onder de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de burgemeester en ambtelijk onder het kabinet van de burgemeester.

De herinneringskalender wordt uitgerold in de komende jaren, waarbij ons een beleidsperiode t/m 2030 voor ogen staat. Over de aantoonbare versterking van het bewustzijn van onze inwoners dat oorlog en vrede, vrijheid en democratie, rechtsstatelijkheid en menselijkheid, belangrijk zijn en inspanning vragen, wordt met behulp van een “O-meting” en diverse concrete indicatoren op diverse manieren gerapporteerd.

Met de herinneringskalender willen we het bewustzijn onder *alle* inwoners van de gemeente Zutphen over oorlog en vrede, vrijheid en democratie, rechtsstatelijkheid en menselijkheid, nog beter activeren, waardoor de onderlinge omgangsvormen binnen de gemeente mild blijven en iedereen onderkent dat het vraagt om een eigen bijdrage om de vrede te bewaren. Immers vrede krijg je niet, vrede geef je.

Zutphen, 2025.

Op Paasmaandag 10 april 1950, precies vijf jaar na de bevrijding van Zutphen, werd onder massale belangstelling het monument voor gevallen onthuld. Twee dagen eerder werd bij dit monument het houten kruis begraven dat sinds 1946 op de IJsselkade stond, ter nagedachtenis aan de slachtoffers.

Inleiding

Op 4 mei 2025 herdachten we in Nederland voor de tachtigste keer de slachtoffers van de Tweede Wereld oorlog en alle burgers en militairen, die waar ook ter wereld zijn omgekomen of vermoord tijdens de koloniale oorlog in Indonesië, en in oorlogssituaties of vredesoperaties daarna. Op 5 mei vierden we de 80ste

Bevrijdingsdag van Nederland en het toenmalig Nederlands-Indië en stonden we stil bij de waarde van vrijheid, democratie en mensenrechten.

De gevolgen van de Tweede Wereldoorlog zitten ook in de gemeente Zutphen op uiteenlopende wijzen diep in onze samenleving verankerd. Veel mensen zijn ook binnen onze gemeente door oorlogsgeweld en anderszins ingrijpende uitwerkingen van de oorlog, getroffen. Deels heel gericht, maar vaak ook volstrekt willekeurig. De gebeurtenissen waren zo ingrijpend dat ze zeker tot de derde generatie doorwerken. Gezien de langdurige doorwerking van de oorlog is herdenken nog steeds een belangrijke vorm van erkenning voor slachtoffers en hun nabestaanden.

Tegelijkertijd ontvallen ons de ooggetuigen van toen; er zijn nog slechts weinigen die over hun actieve rol in de oorlog kunnen getuigen. Ook de kinderen van toen zijn inmiddels op hoge leeftijd. Dat maakt dat herdenken steeds minder van directe tijdgetuigen (1ste en 2de generatie) en steeds meer van indirecte (3de en 4de generatie) persoonlijke aard is. Ook de indrukwekkende eigen ervaringen en verhalen komen inmiddels uit de tweede of derde hand en terug in boeken en geschiedenislessen. Hoe verder we in de tijd af komen te staan van de Tweede Wereldoorlog, hoe groter het risico dat de lessen van de oorlog en voor menselijkheid van ons af komen te staan en alleen de geschiedenis overblijft.

Herdenken in de afgelopen 80 jaar stond in het licht van “dat nooit weer”. De belangrijkste drijfveer voor herdenking was dat de slachtoffers werden geëerd en zeker zo belangrijk was dat hun dood een les zou zijn voor ons toekomstig handelen. De beste eer die wij hen konden bewijzen was samen te voorkomen dat de verschrikkingen uit de Tweede Wereldoorlog zich zouden herhalen. Nu het herdenken steeds minder persoonlijk wordt, is het de vraag hoe we die lerings-gedachte vast kunnen houden. *We willen daarom het belang van actief herdenken omzetten naar actief herinneren.* Een actieve herinnering die het bewustzijn van de verschrikking van oorlog en de lessen die we daaruit voor onszelf kunnen trekken onder toekomstige generaties actief houdt.

De slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog leerden ons de lessen van onmenselijkheid (zie blz 5). Slachtoffers waren immers niet alleen militairen, maar ook zij die opstonden tegen de bezetting (verzet), zij die werden gediscrimineerd en uitgesloten (zoals Joden, Roma en Sinti), zij die onvrijwillige arbeid moesten verrichten (te werk gestelden) en zij die werden getroffen door de willekeur van het geweld (burgerslachtoffers). ‘Dat nooit weer’ is de veelgebruikte term die we in het naoorlogse Nederland zijn gaan verbinden aan onze visie op de maatschappij.

De oorlog heeft met andere woorden grote invloed gehad op onze samenleving, waaronder onze huidige opvattingen over de rechten van de mens, vrijheid, democratie, rechtsstatelijkheid en menselijke waardigheid. De lessen die we hebben getrokken uit het verleden, passen we tot op de dag van vandaag toe.

Herdenken in de gemeente Zutphen anno nu

Herdenken doen we in de gemeente Zutphen al sinds 1945 en illegaal zelfs al daarvoor. In Zutphen zijn in ieder geval 6 organisaties actief rond het herdenken van de Tweede Wereldoorlog (waaronder herdenkingscomité Warnsveld, herdenkingscomité De Hoven, de Joodse gemeenschap, Stichting Stolpersteine Zutphen, het Erfgoedcentrum, Battlefield tours). In de gemeente wonen circa 260 veteranen. Naar schatting zijn er 50 mensen met regelmaat actief betrokken bij de activiteiten rond oorlogsherinneringen. Op onze begraafplaatsen zijn 2 grafmonumenten en 14 oorlogsgraven te vinden. Drie daarvan vallen onder het beheer van de Oorlogsgravenstichting, 3 onder het beheer van de gemeente en 10 graven worden door de rechthebbenden onderhouden. In 2020 is overigens nog een oorlogsslachtoffer overgeplaatst naar het ereveld in Loenen.

Binnen de gemeente kennen we circa 25 monumenten en officiële plaquettes. Het onderhoud daarvan vindt grotendeels plaats door de gemeentelijke afdeling Beheer en Onderhoud en door scholen. In totaal hebben 10 scholen een monument geadopteerd, vooral groepen 7 en 8 zijn hierbij betrokken. Jaarlijks vinden er 12 herdenkingen plaats die gerelateerd zijn aan de Tweede Wereldoorlog (dit is exclusief Veteranendag, Tuin der Bezinning, Keti Koti). De gemeente heeft een jaarlijks budget voor herdenkingen van € 7.600,00 (jaarbudget 2026). Omdat dit budget ontoereikend is voor alle herdenkingen en activiteiten wordt regelmatig gebruik gemaakt van representatiegeld en/of overschrijdingen. In uren besteedt de gemeente ongeveer 0.2 FTE voor de huidige herdenkingsactiviteiten. Voorlichting op scholen gebeurt 10 keer per jaar en wordt door de diverse comités en de scholen georganiseerd. De 4 mei herdenking wordt door gemiddeld 500 mensen bezocht in Zutphen en door zo'n 350 mensen in Warnsveld.

De lessen van onmenselijkheid

Wereldwijd bedroeg het aantal doden van de Tweede wereldoorlog ongeveer 55 miljoen, waarvan de helft burgers. Alleen in Nederland vielen ongeveer 250.000 slachtoffers (informatiebron 6, zie blz 21).

Ter nagedachtenis aan deze slachtoffers en als les voor de toekomst zijn er zes thema's die in onze herinneringscultuur een fundamentele basis verdienen, om te voorkomen dat wat toen zo verschrikkelijk misging, zich weer herhaalt:

Uitsluiting en Discriminatie

Bijna 104.000 (bron 5) Joodse, Roma en Sinti, gehandicapten, homoseksuelen en andere slachtoffers werden vermoord omwille van afkomst of ras of hoe zij geboren waren. Zij staan symbool voor het onrecht van discriminatie.

Politiek geweld en onderdrukking

Bijna 8.000 (bron 3) omgekomen verzetsmensen werden vermoord omwille van hun aandeel bij politiek onwelgevallige uitingen, hulp aan onderduikers, "illegale" pers en sabotage acties. Velen werden onder erbarmelijke omstandigheden (o.a. Nacht und Nebel) in politieke concentratiekampen gemarteld. Zij staan symbool voor de strijd om vrijheid, democratie en persvrijheid.

Algemene herdenking

Nationale dodenherdenking en de nationale Bevrijdingsdag om alle oorlogsslachtoffers van ons land te herdenken

Arbeidsuitbuiting en Slavernij

Ongeveer 8.500 (bron 4) omgekomen Nederlandse dwangarbeiders staan symbool voor onmenselijke omstandigheden waarin zij werden gebracht voor de oorlogsindustrie. Net als de tot slaaf gemaakten staan zij symbool voor de onmenselijkheid van lichamelijke en geestelijke uitbuiting.

Oorlog en militair geweld

Bijna 7.500 (informatiebron 1, zie blz 21) Nederlandse militaire slachtoffers inclusief de koopvaardij kwamen om bij de verdediging en bevrijding van ons land. Zij staan symbool voor de verschrikking die iedere oorlog en elk militair conflict altijd met zich meebrengt.

Willekeur en Moedwil

Ruim 30.000 (bron 2) burgerslachtoffers kwamen om door bombardementen en andere militaire handelingen, die altijd gepaard gaan met oorlog. Zij staan symbool voor de gevolgen van de enorme schade en het verdriet dat mensen ondergaan, omdat ze tijdens militair geweld "toevallig" op de verkeerde plaats zijn.

Modern en duurzaam herinneren

De gemeente Zutphen hecht aan een zorgvuldige omgang met de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog maar wil ook actief bijdragen om de geleerde lessen voor de toekomst te behouden. Daarom stellen we een herinneringskalender op die zowel het element herdenken en herinneringsplaatsen als het element educatie en

ontwikkeling van persoonlijke normbesef omvat. Hiermee geven we duurzaam vorm aan herdenken van de slachtoffers en herinneren van geleerde lessen uit het verleden. We willen de herinneringskalender vertalen naar de actualiteit van vandaag en morgen, om zo te bewerkstelligen dat de Tweede Wereldoorlog geen dode geschiedenis wordt maar een duurzame les voor onze toekomst is. Daarmee geven we invulling aan het idee “dat dergelijke verschrikkingen nooit weer mogen gebeuren en de slachtoffers en het onrecht van toen niet worden vergeten”.

Bredere kijk op onmenselijk gedrag

De gruwelijkheden van de Tweede Wereldoorlog staan niet op zichzelf. Er zijn meerdere gebeurtenissen en periodes in het verleden geweest, die niet direct aan de Tweede Wereldoorlog gerelateerd zijn, maar wel dezelfde onmenselijkheid aanraken. Daarbij denken we aan:

1. Het Nederlands slavernijverleden in relatie tot *slavernij en arbeidsuitbuiting*. In de afgelopen jaren is eindelijk het gesprek over de gevolgen van het Nederlands slavernijverleden op gang gekomen. Duidelijk is geworden dat de onmenselijke omgang met mensen als handelswaar ook 100 jaar later nog diepe sporen achterlaat. Naast de op zichzelf staande discussie over dit verleden, draagt zelfinzicht over deze geschiedenis, waar wij aan de verkeerde kant stonden, bij aan de lessen die we kunnen trekken over menselijke omgangsvormen.
2. Het Nederlands kolonialisme in relatie tot *politiek geweld en onderdrukking*. De geschiedenis rond Nederlands-Indië, de economische voorspoed die ons land verwierf met behulp van uitbuiting, de Japanse bezetting en de strijd om onafhankelijkheid van Indonesië zijn sterk met onze geschiedenis verbonden. Het plaatst de vraag over Nederland als slachtoffer of dader in een ander daglicht en levert ons daarmee een bredere kijk op de 5 lessen van onmenselijkheid. Ook die lessen zijn waardevol voor onze toekomst.
3. Internationale conflicten en vredesmissies in relatie tot *geweld en vernietiging*. Nederland heeft zich ook na de Tweede Wereldoorlog niet onbetuigd gelaten bij internationale conflicten, zoals bijvoorbeeld in Korea, Libanon, Joegoslavië, Irak en Afghanistan. Er zijn vele veteranen die daarover kunnen getuigen en wiens leven door die inzet is aangeraakt. Aandacht voor veteranen en het overbrengen van hun ervaringen is een belangrijk onderdeel van de herinneringskalender.

4. De invloed van Zutphen als vestingstad op onze inwoners en geschiedenis is sterk gerelateerd aan *willekeur en moedwil*. Vanwege die status waren wij vaak een belangrijke plek voor vijandelijkheden. Denk daarbij aan de 80 jarige oorlog en de Franse bezetting. Veel gebeurtenissen en de dramatische invloed daarvan op onze inwoners en de samenleving zijn geschiedkundig goed gedocumenteerd. Er valt veel te leren van de gevolgen voor mensen, die wonen op een kruispunt van conflict.
5. Ook na de Tweede Wereldoorlog worden mensen soms beoordeeld op hun afkomst in plaats van hun toekomst. Dat staat in directe relatie tot *discriminatie en uitsluiting*. Denk daarbij bijvoorbeeld aan etnisch profileren, opkomend antisemitisme, discriminatie van nieuwe Nederlanders of homohaat.

Recente voorbeelden maken de sluipende geschiedenis van oorlog en de escalatie die daaraan vooraf gaat, meer invoelbaar en kunnen daardoor in vergelijkende zin bijdragen aan lessen voor de toekomst.

Naast de Tweede Wereldoorlog in Nederland zullen bovenstaande vijf onderwerpen vanwege hun vergelijkingswaarde tussen nu en toen, thematisch betrokken worden bij onderwijsprogramma's, culturele uitingen en generieke communicatie en zo onderdeel uitmaken van de herinneringskalender.

De herdenkingen blijven uiteraard uitsluitend gerelateerd aan de gebeurtenis zelf. Het toekomstgerichte en educatieve deel van de herinneringskalender zal de thematisering echter verder invullen en dus breder benaderen dan de enkelvoudige gebeurtenis. Zo biedt de internationale holocaustherdenking naast ruimte aan het herdenken van de Joodse slachtoffers, Roma en Sinti, het aan de orde stellen van bijvoorbeeld rassendiscriminatie, antisemitisme en vrijheid van seksuele oriëntatie. En zo biedt bijvoorbeeld Ketikoti gelegenheid om stil te staan bij alle slachtoffers van moderne vormen van uitbuiting en onvrijwillige tewerkstelling in de huidige tijd.

Uitgangspunten bij de herinneringskalender

Het denken over oorlog en vrede gaat altijd uit van een aantal principes. Natuurlijk gaat het dan over de universele waarden zoals vrijheid en democratie maar ook rechtsstatelijkheid, universele rechten van de mens en menswaardigheid.

Daarnaast gaat de herinneringskalender ook uit van een aantal aannames die te maken hebben met de impact die gebeurtenissen en informatie op mensen individueel hebben.

Transgenerationeel

We denken allereerst vanuit transgenerationeel trauma (de gevolgen van geweld, onderdrukking en uitbuiting die generaties lang doorwerken) bij kinderen, klein- en zelfs achterkleinkinderen van de slachtoffers en de gruwelijke gebeurtenissen. In de gemeente Zutphen wonen nog steeds veel mensen die “de last van de oorlog met zich mee dragen”. De omgang met generationeel trauma en familiair verdriet vraagt aandacht en wordt (voor zover de gemeente daarin al iets kan doen) het beste geadresseerd door de erkenning ervan, die vorm krijgt in navolgbare informatie, monumenten, plaquettes en tijdens herdenkingen. De aandacht voor het individuele slachtoffer draagt vaak bij aan een eerste gevoel van afronding. Daarbij denken we niet alleen aan de slachtoffers en hun nazaten uit de gemeente Zutphen maar ook aan erkenning voor de slachtoffers tot en met ver over de grens.

Persoonlijke moraliteit

Oorlog is het meest verschrikkelijke dat een samenleving kan overkomen en is altijd voortgekomen uit keuzes van mensen en de mate waarin de samenleving en dan met name juist de stille meerderheid, de ruimte geeft om die keuzes te maken. Daarmee is de relatie van oorlog en vrede direct met het handelen van mensen verbonden, gestuurd door individuele afwegingen van de mens. Het gedachtegoed en lessen rond oorlog en vrede in onze tijd, gaat daarmee in de kern over de individuele moraliteit van mensen, die zich uit in menswaardig gedrag en een menswaardige benadering van anderen. Menswaardig handelen vraagt om innerlijke doorleving van moraliteit door ons allemaal. De gemeente Zutphen wil stimuleren dat mensen over hun individuele moraliteit nadenken. In het vertrouwen dat veruit “de meeste mensen deugen” (bron 7) is daarbij het antwoord op de zelfvraag naar moraliteit altijd goed, zolang die maar persoonlijk is afgewogen. Waar het om draait is dat we onszelf af en toe de vraag stellen over wat we goed en fout vinden, onszelf als het ware in de spiegel aankijken. Simpel gezegd het gaat er niet om *wat* je er over denk maar *dat* je er over denkt.

Dilemma's van menselijkheid

Het derde uitgangspunt is het denken vanuit dilemma's rond menselijkheid. De oorlogsgeschiedenis herhaalt zich immers nooit met dezelfde gebeurtenissen maar heeft wel altijd dezelfde gevolgen, die te herkennen zijn langs de 5 lijnen van onmenselijkheid (zie boven). Goed en fout zijn altijd een kwestie van de persoonlijke afwegingen en omgang van dagelijks menselijk gedrag, dat beïnvloed wordt door de persoonlijke omstandigheden van ieder mens. Morele menselijke dilemma's zijn nooit zwart-wit. Het is niet aan de gemeente om een oordeel te hebben over de moraliteit. De gemeente heeft wel een verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het constante gesprek hierover en om zorg

te dragen voor een voedingsbodan waarin het normaal is dat mensen hierover met enige regelmaat nadenken.

Om hier concreet handen en voeten aan te geven werken we met het voorleggen van dilemma's. Op deze dilemma's is geen eenduidig goed of fout antwoord te geven, maar hiermee stimuleren we mensen en leerlingen om na te denken over menselijkheid en menswaardig gedrag.

Voorbeelden van dilemma's kunnen zijn:

“Je zit in een gevangenenbarak waar weinig te eten is. Naast je ligt iemand die nauwelijks meer reageert en naar het zich laat aanzien binnen afzienbare tijd sterft. Beide krijgen jullie een spaarzaam stuk brood en wat waterige soep. Wat doe je? Voer je je medegevangene iets van het spaarzame eten of eet je alles zelf op nu hij toch niet kan eten? Voer je hem iets in de gedachte nog een laatste verlichting te brengen of maak je jezelf zo sterk mogelijk om later de herinnering aan zijn geliefden en zijn gedachtenis te kunnen doorvertellen?”

“Er wordt 's avonds op je deur geklopt, Door het raam zie je iemand die waarschijnlijk vlucht voor zeer bedreigende belagers, die niets ontziend tekeer gaan. Zelf heb je 4 kinderen in huis en mogelijk sta je al onder verdenking. Wat doe je? Laat je de vluchteling zich bij jou verstoppen, of kan hij maar beter bij de buurman aankloppen die al oud is en minder verdacht zal zijn?”

In aanloop naar de uitvoering van herinneringskalender zullen door scholen verschillende dilemma's worden ontwikkeld, die zoveel mogelijk gericht zijn op persoonlijke verhalen van mensen uit de gemeente Zutphen.

Herinneringskalender met 6 momenten

De 5 lessen van onmenselijkheid en de aanverwante maatschappelijke thema's koppelen we aan zes specifieke herinneringsdata, waardoor verspreid over het jaar een herinneringskalender ontstaat. De gemeente Zutphen stelt deze moderne herinneringskalender op met als leidende gedachte dat het herdenken, herinneren en het leren ons allen aangaat en troost biedt. De breedte van de kalender geeft vorm aan de wens een inclusieve samenleving te zijn waar iedereen zichzelf kan zijn en zich gewaardeerd en veilig

voelt. De kalender vindt zijn basis in de nationale en Zutphense geschiedenis. Prominent daarin zijn de herdenkingen zoals we die sedert decennia kennen. De zes onderstaande data van de herinneringskalender zijn gekoppeld aan een thema en direct gerelateerd aan momenten uit die geschiedenis en vormen daarmee de officiële herinneringsdata waarop het gemeentebestuur in ieder geval vertegenwoordigd zal zijn.

1. Thema: Uitsluiting en Discriminatie
 Dag: 27 januari: Internationale Holocaust Day
 Herdenking: Omgekomen Joden, Roma en Sinti uit de gemeente Zutphen
 Betreft: Slachtoffers van discriminatie, racisme, genocide, discriminatie
 M.G.thema's *: Antisemitisme, gelijke kansen, artikel 1 Grondwet, LHBTIQ+, pesten

2. Thema: Politiek geweld en Onderdrukking
 Dag: 31 maart; Executie op de IJsselkade; dag van verzet Zutphen
 Herdenking: Omgekomen verzetsdeelnemers uit de gemeente Zutphen
 Betreft: Verzet tegen ontneming van vrijheid
 M.G.thema's *: Rechtsstatelijkheid, persvrijheid, rechten van de mens, vrije meningsuiting

3. Thema: Algemene nationale herdenking en bevrijdingsviering
 Dag: 4 en 5 mei: Nationale dodenherdenking en Nationale Bevrijdingsdag
 Herdenking: Nationale herdenking en bevrijding van Nederland
 Betreft: Universaliteit van oorlog en het vieren van vrijheid en democratie
 M.G.thema's *: Omvat alle 5 thema's van onmenselijkheid

4. Thema: Arbeidsuitbuiting en Slavernij
 Datum: 1 juli, Keti Koti, Landelijke herdenking slavernijverleden
 Herdenking: Afschaffing van de slavernij
 Betreft: Slachtoffers van slavernij, arbeitseinsatz en onvrijwillige tewerkstelling
 M.G.thema's *: Arbeidsmigratie en mensenhandel, financiële uitbuiting

5. Thema: Oorlog en Militair geweld
 Datum: 21 september, Dag van de vrede, Lokale Veteranendag
 Herdenking: Omgekomen militairen tijdens Tweede Wereldoorlog en daarna
 Betreft: Militaire slachtoffers en bevrijders (Canadese veteranen), koloniale oorlog en politionele acties, Korea-oorlog en vredesmissies na WOII
 M.G.thema's *: Vredesmissies, veteranen, internationale conflicten, Indië
6. Thema: Willekeur en moedwil
 Datum: 14 oktober, Dag bombardement binnenstad Zutphen
 Herdenking: Door oorlogshandelingen omgekomen inwoners uit de gemeente Zutphen
 Betreft: Burgerslachtoffers van willekeur en oorlogsgeweld
 M.G.thema's *: Verbannen, vluchten, verlies materieel erfgoed, materiële schade

(*) M.G.thema's staat voor maatschappelijk gerelateerde thema's

Herinneren, herdenken en vieren

Op bovenstaande 6 momenten organiseren we onder de regie van de gemeente een dag(deel) waarin het thema van de dag aandacht krijgt in het licht van actuele maatschappelijke ontwikkelingen. Waar mogelijk verbinden we enkele thema's aan de herdenkings-uitingen in vaste wijken. Zoveel mogelijk worden vooraf alle 20 scholen bezocht voor een dilemma bijeenkomst (zie Betrekken scholieren). We streven er naar om in de aanloop naar de herinneringsdag zelf een kleine tentoonstelling te realiseren in de hal van het stadhuis en deze waar mogelijk vervolgens langs de diverse buurthuizen te laten reizen.

Het programma van de dag omvat een inhoudelijk en cultureel programma dat zoveel mogelijk door inwoners en organisaties van de gemeente Zutphen wordt vormgegeven. Denk daarbij aan een lezing van een ooggetuige of familie, een expert op het themagebied, maar ook aan een muziek- of theater voorstelling (zie betrekken culturele sector). Vanwege het actualiteitsgehalte van de activiteiten van de dag zal de organisatie verschillende doelgroepen aantrekken. Beoogd wordt telkens minimaal 300 bezoekers te trekken en we streven er naar dat een minimaal percentage van 20% van de inwoners van de gemeente Zutphen kennis heeft genomen van de activiteit / thema.

Samenwerking en gemeentebrede aanpak

Op dit moment vinden circa 12 herdenkingsactiviteiten binnen de gemeente Zutphen nog relatief lokaal plaats. Daarnaast vinden er meerdere activiteiten in het kader van herinnering en herdenken plaats (activiteiten Bevrijdingsdagen, veteranendag, etc.). Ook op 4 mei is er

nog een gesplitste herdenking in Zutphen en in Warnsveld. We kennen op dit moment nog geen gemeentebrede herdenkingscultuur. Tegelijkertijd zien we dat de organisaties achter al deze herdenkingen en activiteiten steeds kwetsbaarder worden en dat het aantal inwoners dat zich bewust is van al deze momenten in het jaar steeds kleiner is.

Onder het mom minder is meer, is het goed om de samenwerking te versterken en daar waar mogelijk en zinvol, de krachten te bundelen, om te zorgen dat de impact van al deze momenten nog groter kan zijn. Dat vraagt om samenwerking die niet altijd even makkelijk en vanzelfsprekend is, maar voor een toekomstbestendige herinneringscultuur onontkoombaar.

De herinneringskalender beoogt 6 momenten (van de huidige circa 12) gemeentebreed te organiseren. Door te kiezen voor een kleiner aantal en beter verdeeld over het jaar, kunnen die momenten intensiever worden beleefd en krijgt de doelstelling, om herdenken en herinneren een toekomstgerichte invulling te geven, nog beter vorm.

De herinneringskalender benadrukt de relevantie van de gebeurtenissen van toen, voor ons leven nu. De gemeente hecht er aan herdenken en herinneren zoveel mogelijk vanuit gezamenlijkheid vorm te geven. Herinneren en herdenken doe je samen, zeker omdat de gebeurtenissen in onze gemeente zo verbonden zijn.

De gemeentebrede herinneringskalender heeft veel aandacht voor de wijken en dorpen in onze gemeente. Daarom vinden de activiteiten van de herinneringskalender op verschillende locaties in de gemeente plaats, zodat alle dorpen en wijken van Zutphen betrokken worden bij de herinneringskalender.

Speciale aandacht vraagt de nationale herdenking op 4 mei. De gemeente streeft ernaar de Warnsveldse en de Zutphense herdenking steeds verder te verbinden.

Het is belangrijk te onderstrepen dat de herinneringskalender op geen enkele wijze beoogt de aandacht voor andere dan de 6 genoemde momenten te verminderen. De gemeente is enkele jaren terughoudender geweest in haar deelname aan alle herdenkingsactiviteiten. Sinds afgelopen jaar is de gemeente altijd aanwezig op alle circa 12 herdenkingen die georganiseerd worden. Dat zal zij ook in de toekomst blijven doen. Verschil is echter dat de 6 genoemde herinneringsmomenten (mede) georganiseerd worden door de gemeente en een breder programma omvatten, daar waar de overige herdenkingen vanuit de samenleving zelf worden georganiseerd.

Overige herdenkingsactiviteiten

Naast de officiële herinneringskalender zal er ruimte en aandacht blijven voor herdenken en herinneren vanuit de gemeenschap zelf, zoals:

- 28 maart, de V1-ramp in Warnsveld;
- 4 april, herdenking witte kruisje in Leesten;
- 9 april, herdenking bij de put van Morgan;
- 10 april, herdenking in De Hoven voor burgerslachtoffers en Nieuw Zeelandse vlieger;
- 11 april, herdenking bij Canadezen monument voor de Canadese slachtoffers, waarbij ook vaak Canadese nabestaanden aanwezig zijn;
- 26 april, herdenking vergeten slachtoffers patiënten Groot Gaffel (GG-net);
- 10 mei, herdenking voor gevallen militairen in mei 1940;
- 13 mei, herdenking nationale politie, tuin der bezinning;
- 15 augustus, herdenking beëindiging oorlog in Nederlands-Indië;
- en uiteraard het leggen van struikelstenen (Stolpersteine).

Deze herdenkingen zijn niet opgenomen in de “officiële gemeentelijke” herinneringskalender maar zullen, zolang nabestaanden en organisaties deze herdenkingen organiseren, wel vanuit de gemeente worden bijgewoond.

Ook zullen de herinneringen, die deze herdenkingen omvatten, als onderwerp terugkomen binnen de herinneringskalender, omdat ze een deel van de gemeente Zutphen in de Tweede Wereldoorlog bespiegelen.

Monumenten, plaquettes en overige aandenken

Zutphen kent circa 25 officiële monumenten en plaquettes en 16 oorlogsgraven en grafmonumenten. We mogen constateren dat er nog steeds sprake is van een uitbreiding van deze stille getuigenissen van verschrikking. Zoals met het monument in De Hoven ter nagedachtenis aan de burgerslachtoffers die daar vielen. Nabestaanden zijn daar nauw bij betrokken. Tegelijkertijd ontbreekt bijvoorbeeld een referentie ter nagedachtenis aan de gevallen soldaten bij de IJsselbrug in 1940 en bijvoorbeeld aan “illegale” activiteiten vanuit enkele banken in Zutphen. Soms zijn er ook fysieke aandenken die nog gepaster zouden kunnen zijn.

Denk aan de plaquettes op de brug ter nagedachtenis aan de Canadese soldaten die in het Engels is gesteld, terwijl de bevrijders voornamelijk Franse Canadezen waren. Ook de plaquettes bij ons Gideon monument vragen om verbetering. Het is gepast daar alle slachtoffergroepen gelijkelijk te herdenken.

Binnen het programma van de herinneringskalender zijn de volgende uitbreidingen, aanpassingen, herstel en onderhoud van monumenten en plaquettes voorzien.

1. Plaatsen van 5 plaquettes binnen de ronding achter het Gideon monument ter nagedachtenis van de 5 slachtoffergroepen uit de gemeente Zutphen. Ook spreken we met betrokkenen om de verplaatsing van het joodse monument bij het Gideon monument naar elders te overwegen (bijvoorbeeld naar synagoge, joodse begraafplaats).
2. Plaatsing van plaquettes bij drie voormalige bankgebouwen/huizen ter nagedachtenis aan Walraven van Hal (IJsselkade), onderduikers en hun beschermers (Houtmarkt) en opslag Joodse religieuze en andere artefacten (IJsselkade).
3. Plaatsing van een plaquette bij de IJsselbrug ter hoogte van De Hoven ter nagedachtenis aan de gevallen Nederlandse militair aldaar in mei 1940.
4. Plaatsing van Franstalige bordjes naast de Engelse op de Canadese brug.
5. Opknappen van enkele oorlogsgraven.

Zonder twijfel zullen na het vaststellen van de Herinneringskalender nog andere plekken komen waar aandacht aan de gebeurtenissen tussen 1940 en 1945 aandacht vragen.

Uiteraard zal het aanpassen en opknappen van monumenten en oorlogsgraven in overleg met de commissie ruimtelijke kwaliteit cultuurhistorie (RKC) en de Erfgoedraad en met team Beheer en onderhoud plaatsvinden.

De gemeente Zutphen vindt dat in deze tijd niet kan worden volstaan met monumenten en plaquettes alleen. Anno 2026 moeten die ook digitaal ontsloten zijn en onderdeel uitmaken van een wandel- en fietsroutes. Daartoe zullen fysieke plekken bijvoorbeeld worden voorzien van een kleine QR code waarachter meer informatie gevonden kan worden en waaraan altijd een dilemma ter overdenking gekoppeld zal worden. De digitale informatie zal als een geheel op het internet ontsloten worden. Het liefst is dat via een al bestaande breed bekende website. Alleen als de toegankelijkheid daarmee beter gediend is en het aantal bezoekers hoger wordt, kan overwogen worden voor de ontsluiting van onze monumenten en herinneringsplekken een aparte website te ontwerpen. Uiteraard zal alle informatie ook via de gemeentelijke websites toegankelijk zijn.

De Zutphense herinneringsplaatsen behoren onderdeel te zijn van een route die meer omvat dan alleen Zutphen en Warnsveld. Daarom zijn onze monumenten en plaquettes aangesloten op onder andere de Liberation Route Europe. Daar waar mogelijk sluiten we aan bij zoveel mogelijk routes voor fietsers en wandelaars. Om het autoverkeer zoveel mogelijk te mijden, sluiten we niet aan bij toeristische autoroutes.

Betrekken scholieren

Belangrijk onderdeel van de herinneringskalender is het structureel betrekken van scholieren. Het programma stelt zich ten doel dat alle kinderen uit de gemeente Zutphen in hun schoolcarrière in aanraking komen met de 5 thema's die de herinneringskalender omvat.

We richten ons daarbij op een jaarlijkse lesmoment per leeftijdsgroep, rond de datum van de herinneringsmomenten, zowel voor groepen 7 en 8 van het basisonderwijs als de klassen 1, 2 en 3 van het voortgezet onderwijs.

Die lessen worden bij voorkeur ondersteund door externen die betrokken zijn bij het herdenkings- en herinneringsveld, denk aan veteranen, nabestaanden van slachtoffers, etc.

Naast dit lesprogramma vragen we alle scholen een monument of plaquette te adopteren. Eén of twee klassen of jaargroepen van de school nemen de verantwoordelijkheid op zich. Adoptie betekent dat er eenmaal per jaar stilgestaan wordt bij hetgeen waarvoor het monument of de plaquette staat. Tevens worden de leerlingen gevraagd het onderhoud te doen en te zorgen dat het netjes blijft. Op dit moment wordt dit reeds gedaan door 10 scholen in onze gemeente. Het is de bedoeling dit aantal uit te breiden naar alle scholen. Door ook de Stolpersteine te betrekken kan met iedere school ook een zinvolle adoptie worden georganiseerd.

Betrekken Culturele sector

Bij de 6 herinneringsmomenten uit de kalender worden de culturele instellingen betrokken. Naast het feit dat zij een groot publiek kunnen bereiken geven zij kleur aan de activiteiten.

Zo zou Musea Zutphen de verantwoordelijkheid voor enkele kleine tentoonstellingen per jaar kunnen krijgen, die het thema behandelen dat aan de orde is.

Bijvoorbeeld in de vorm van een verhalenkast, naar het ontwerp van Gerdien Verschoor (bron 8).

Voor activiteiten op de dagen zelf zoekt de gemeente telkens aansluiting bij lokale gezelschappen voor muziek, toneel, theater maar ook beeldende kunst. Denk daarbij aan Woest Oost (theater na de Dam), dat nu al jaarlijks op 4 en 5 mei een zeer succesvolle voorstelling geeft, of bijvoorbeeld aan de uitvoering van het Requiem van Auschwitz of de Kinderopera van Theresienstadt of aan een kunsttentoonstelling of bijvoorbeeld de foto's van een oorlogscorrespondent. Met ons filmtheater Luxor maar ook met Cinemajestic proberen we vlak voor of na de herinneringsdata een thema-gerelateerde film vertoning te organiseren.

Bij de gemeente besteden we ook aandacht aan de 5 thema's onder andere via de Zutphense Erfgoed Publicaties. Deze kunnen aansluiten bij onderzoeken die nog steeds gedaan worden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de oorlogsgeschiedenis van Groot Gaffel (John Stienen), biografisch onderzoek naar Henriette Polak (Gerdien Verschoor), maar wellicht ook naar de betrokkenheid van de gemeente Zutphen bij slavernij (Etienne van den Hombergh) of een publicatie over de eigendomswijzigingen van Joods vastgoed (Radboud universiteit). In 2023 was er in dit licht bijvoorbeeld al een publicatie van Menno Tamminga over de verzetskranten waar onder Frontloupe.

Uiteraard worden alle culturele instellingen gevraagd aandacht te besteden en bekendheid te geven aan de thema's rond de dagen dat er iets georganiseerd wordt, zoals dat nu al vaak gebeurt. Diverse culturele locaties lenen zich uitstekend voor een lezing of debat.

Herinneringscomité

Om de activiteiten vorm te geven wordt een herinneringscomité ingericht. Dit comité houdt zich bezig met advisering rondom het thematiseren en ondersteunt bij de invulling en coördinatie van de activiteiten. Ook vervult het een adviserende rol richting gemeentebestuur. Bij de samenstelling zal oog zijn voor de thema's in de herinneringskalender. Deze worden vertaald in vertegenwoordiging in het comité van alle groepen in de samenleving.

Het comité opereert als een adviescommissie en ontvangt een vergoeding voor gemaakte onkosten. Het comité adviseert de gemeente gevraagd en ongevraagd en draagt bij aan het verbreden van de bekendheid van de herinneringsagenda en haar thema's.

Het comité zal uitdrukkelijk de samenwerking zoeken met de eigen achterban en overige organisaties in het veld van herdenken en herinneren. Onderdeel van die samenwerking is het aanknopen van samenwerkingsverbanden met organisaties in de regio en/of landelijk en waar mogelijk te helpen met het vinden van andere dan gemeentelijke geldstromen, zoals fondsen en sponsoring.

Het comité bestaat uit maximaal 10 personen en wordt ingevuld met een brede vertegenwoordiging van de samenleving en kennis over herdenken en herinneren. We gaan daarbij uit van een aansprekende autoriteit op het gebied van herinneren en vertegenwoordigers van de herdenkingscomités, de Joodse gemeenschap, slachtoffergroepen, diverse geloofsgemeenschappen, groeperingen en overtuigingen. Maar ook de onderwijssector, de culturele sector, veteranen of defensie en oorlogshistorici. Via het kabinet van de burgemeester coördineert de gemeente de activiteiten en neemt waar nodig met behulp van ondersteunende teams (DIOR, Beheer en onderhoud) de organisatie op zich om alles in goede banen te leiden.

Tijdpad

Voor het samenstellen van een herinneringscomité en het zorgvuldig ontwikkelen van de agenda is enige tijd nodig. Voorafgaand aan de uitvoering, wordt door kabinetszaken gewerkt aan de samenstelling van het comité, afspraken met scholen en het laten ontwikkelen van educatief materiaal, aanpak en uitbreiding van monumenten,

publiciteitsuitingen, aanpassing website, netwerkontwikkeling en een gedetailleerd uitvoeringsplan per herinneringsmoment.

Daarna bouwen we in de komende jaren gefaseerd uit naar de zo volledig mogelijke uitvoering van die kalender. Het is goed te beseffen dat die opbouwperiode zeker 2 jaar zal innemen voor het inregelen van een geoliede organisatie, het opzetten van goede schoolprogramma's en het aanbinden van scholen en culturele instellingen.

4 mei - 20.00 uur
Nationale Herdenking

**VANAVOND
ZIJN WE
SAMEN
2 MINUTEN
STIL**

Participatie

Inmiddels is uitgebreid gesproken over de herinneringskalender met diverse organisaties. Over dit voorstel zelf zijn expliciete gesprekken gevoerd met de herdenkingscomités uit Warnsveld en De Hoven, de Joodse vereniging, Stichting Stolpersteine Zutphen en impliciet met 12 andere organisaties. Op hoofdlijnen is vanuit deze organisaties positief op het voorstel gereageerd. Vanuit Warnsveld is aangegeven dat men zorgen heeft over de "eigenheid" van de jaarlijkse herdenking aldaar.

Ook vraagt men aandacht voor de jaarlijkse herdenking bij het V1 monument (burgerslachtoffers), omdat deze niet is opgenomen in de officiële momenten. De Joodse gemeenschap vraagt met name aandacht voor het afnemend aantal mensen in hun gemeenschap in relatie tot de mogelijkheden voor de instandhouding van de synagoge. De stichting Stolpersteine waarschuwt om de thematiek van de diverse herinneringsmomenten niet te breed uit te laten waaieren, en de boodschap zuiver te houden en recht te doen aan de slachtoffers. Alle inbreng betrekken wij zo veel mogelijk bij de uitvoering van de herinneringskalender.

Er is grote bereidheid vanuit deze organisaties en ook individueel om een bijdrage aan de uitvoering van de herinneringskalender te geven. Tegelijkertijd moet opgemerkt worden dat het meenemen van de geloofsgemeenschappen bij de herinneringskalender nog om verbetering vraagt. Bovendien is het voorstel slechts met enkele individuen van de scholen besproken. Het meedoen van alle scholen is essentieel voor een succesvolle uitvoering van de herinneringskalender. Tot slot moet opgemerkt worden dat het beleid van de gemeente Zutphen ten aanzien van Veteranen, plaatsvindt in samenspraak met omliggende gemeenten en separaat aan dit plan.

**VRJHEID
DEEL JE
MET ELKAAR**

Communicatie

Na vaststelling door de raad wil de gemeente de herinneringskalender publiek maken en via online berichten en de dag- en weekbladen aandacht besteden aan de start van het herdenken en herinneren en de "nieuwe" vorm van deze herinneringskalender. Doel van die informatie is enerzijds informierend maar tevens een oproep om betrokken te raken (waaronder als vrijwilliger) en verhalen en eventueel objecten over de Tweede Wereldoorlog te delen.

Tegelijkertijd wil de gemeente jaarlijks rond alle 6 de herinneringsmomenten uitgebreid communiceren via online en lokale media, zowel vooraf in uitnodigende zin als achteraf in verslag leggende zin. Die communicatie is naast de activiteiten zelf met name gericht op de inhoudelijke boodschap, waaronder de dilemma's. Om dit zo goed mogelijk onder de aandacht te brengen zullen wij vooraf proberen afspraken met lokale media te maken over inhoudelijke publicitaire bijdragen en interviews en wie daarvoor het beste in aanmerking kunnen komen.

Financiën

Het is gebruikelijk binnen de gemeente Zutphen dat de gemeente gedurende de ronde jaren (0 en 5) extra budget vrijmaakt voor het herdenkingsjaar. In 2025 is hierin voorzien met een eenmalige extra investering.

Omdat sprake is van een structurele doorontwikkeling van de herdenkingskalender naar een herinneringskalender is een grotere structurele inspanning gewenst.

Op dit moment worden herdenkingen uit diverse 'potjes' betaald. Officieel is er een budget van € 7.600,- (budget in 2026) voor herdenkingen en een budget van € 7.500 voor een intergemeentelijke Veteranendag begroot. Omdat dit niet afdoende is, werd jaarlijks ook een beroep gedaan op het representatiebudget. In totaal besteedt de gemeente nu jaarlijks ongeveer € 18.500 aan activiteiten die ook in dit voorstel worden omvat.

Hierin zijn de kosten voor het team voor Beheer en onderhoud nog niet mee genomen.

Op grond van de toe te voegen activiteiten voor met name onderwijs en ook cultuur is er behoefte aan een jaarlijks budget van € 50.000,00. Dit kan tot € 7.600,- worden gedekt uit het bestaande budget herdenkingen.

Genoemde bedragen zijn tot stand gekomen op basis van de volgende kostenbegroting (*):

Begroting herinneringskalender	Structureel budget nog te realiseren met ingang van 2027	Structureel beschikbaar in 2026 bestaand budget
Gebruik gemeentelijke eigendommen	PM	
Actueel houden en onderhoud plus de digitale ontsluiting monumenten, plaquettes en Stolpersteine	€ 5.000	
Scholieren educatie project (6x)	€ 10.000	
Herinneringsmomenten incl. huur, kransen, catering, drukwerk, etc. (6x)	€ 9.000	
Inrichten/ wisseltonstelling (6x) Culturele activiteiten (6x)	€ 12.000	

Adoptie monumenten door scholen (20x)	€ 5.000	
Eenmalige activiteiten en overige herdenkingen	€ 3.000	
Onkostenvergoeding Comité	€ 5.000	
Overig	1.000	
Totaal	€ 50.000	€ 7.600

(*) de inschatting van de kosten is zo goed mogelijk gemaakt. De gemeente houdt zich het recht voor indien noodzakelijk tussen posten te kunnen schuiven.

Evaluatie

Naast het feit dat de tijd, nieuwe generaties en de maatschappelijke ontwikkelingen vragen om het “actualiseren” van onze herdenkingscultuur heeft de herinneringskalender van de gemeente Zutphen een ander uitdrukkelijk doel: het aantoonbaar versterken van het collectieve bewustzijn van onze inwoners dat oorlog en vrede, vrijheid en democratie, rechtsstatelijkheid en menselijkheid, belangrijk zijn en een persoonlijke inspanning van iedereen vragen. Omdat bewustzijn vaak moeilijk te meten is, vinden wij het van belang vooraf goed vast te leggen hoe we de ontwikkeling van dat bewustzijn op dit gebied meten en monitoren.

Om iets zinnigs te kunnen zeggen over het effect van de herinneringskalender hebben we in 2025 allereerst een zogenaamde 0-meting gedaan. Deze nulmeting bestond uit een enquête onder de leden van het inwonerspanel Zutphen Spreekt. De enquête zal in de periode t/m 2030 periodiek herhaald worden. Doel is dat er sprake is van een significante ontwikkeling in de kennis en het bewustzijn. Het streven is om in 2030 te kunnen meten dat in ieder geval 80% van de geënquêteerden zich bewust is van de 5 verschikkingen van oorlog, deze weet te relateren aan gebeurtenissen in de huidige tijd en er van blijkt geeft daarover wel eens na te denken.

Naast de enquête zijn er de volgende indicatoren die we in de komende jaren willen meten:

1. Het aantal herinneringsmomenten dat uit een volledig programma (zoals boven beschreven) bestaat.
2. Het aantal scholen / leerlingen dat actief meedoet aan het schoolprogramma dilemma's van menselijkheid.
3. Het aantal monumenten dat door scholen is geadopteerd.
4. Het aantal bezoekers op de website(s) waarop Zutphense monumenten zijn ontsloten.
5. Het aantal deelnemers bij herinneringsmomenten.
6. Jaarlijkse rapportage van het comité Herdenking en herinnering gemeente Zutphen 2026.

De Raad ontvangt uiteraard 6 maal per jaar een uitnodiging en programma voor de verschillende herinneringsmomenten. De Raad zal bij ieder van de momenten betrokken worden, hetzij door middel van een eerbetoon, hetzij d.m.v. steun aan informatievoorziening op scholen, etc. Via het jaarverslag ontvangt de Raad de cijfermatige voortgang met betrekking tot de indicatoren betrokkenheid leerlingen/scholen, bezoekers herdenkingen, digitale informatie en financiële gang van zaken. Tot slot ontvangt de Raad jaarlijks een jaarrapportage met eventuele aanbevelingen van het comité Herdenking en herinnering gemeente Zutphen 2026.

Bronnen

- (1) NIOD, lijst verliezen van de bevolking augustus 1986; L. de Jong, Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog deel 8 pag. 125, pag. 886, deel 9 pag. 762,
- (2) L. de Jong, Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, deel 10b, pag. 1448, deel 12 pag. 65
- (3) L. de Jong, Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog deel 8 pag. 393, pag. 695, pag. 886
- (4) B.A. Sijes, De arbeidsinzet; de gedwongen arbeid van Nederlanders in Duitsland, 1940-1945
- (5) L. de Jong, Het koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog deel 8, pag 70, pag 887; B.A. Sijes, Vervolging van zigeuners in Nederland 1940-1945, pag. 134; de doden tellen, pag. 69
- (6) Naast de bovenstaande slachtoffers vielen er tussen de 50 tot 75.000 doden door de hongerwinter en verslechterde gezondheid en leefomstandigheden. Bron: GMT Trienekens, Tussen ons volk en de honger; de voedselvoorziening 1940-1945
- (7) Uit “de meeste mensen deugen” van Rutger Bregman uitgave van de Correspondent, 2019
- (8) “Herinneren aan huizen, verhalen van mensen”, door Gerdien Verschoor, juni 2023; advies voor een herinneringsproject naar aanleiding van een onderzoek van de Radboud universiteit naar de rol van de gemeente Zutphen ten aanzien van het Joods vastgoed tijdens en na de Tweede Wereldoorlog